GW

Archief VWG

Vijf Jaar Broedvogels van het Moeras Amerongse Bovenpolder Oost 2002-2006

Aart Lagerwerf
Geoske Sanders
Piet van Klaveren

Foto's:
Piet van Klaveren

KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o. 2008

Uitgave: KNNV Afdeling Wageningen en omstreken:
E-mail secretariaat: secretaris@wageningen-eo.knnv.nl
Website: www.knnv.nl/wageningen

Copyright: KNNV afdeling Wageningen en omstreken.

De inhoud van de rapporten mag worden gebruikt voor doeleinden van natuurstudie, natuurbescherming, natuurbeleving en natuureducatie mits met duidelijke bronvermelding.

Vijf jaar broedvogels van het Moeras Amerongse Bovenpolder Oost
2002 - 2006

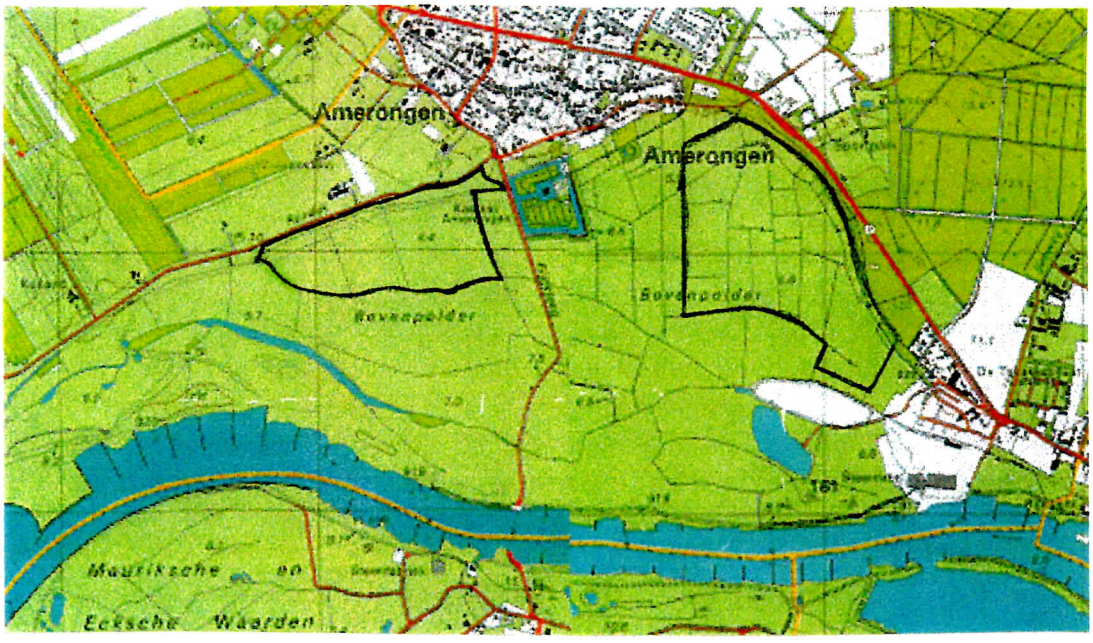
door Aart Lagerwerf, Geoske Sanders en Piet van Klaveren

1. Inleiding

In september 2001 is de aanleg van een moeras in de Amerongse Bovenpolder Oost (ABP) voltooid. In 2001 was het gebied reeds globaal onderzocht door leden van de KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o.. Sinds 2002 is het gebied door de drie auteurs volgens de BMP methode geïnventariseerd.
Voor een uitgebreidere beschrijving van de eerdere inventarisaties verwijzen we naar de reeds uitgebrachte verslagen [1, 2, 3, 4].; in 2005 en 2006 is alleen een soortenlijstje opgesteld.
Het hele gebied is in bezit van het Utrechts landschap, met als beheerder Tjitske Lubach.

Gebied

Het telgebied wordt begrensd door de N 225 aan de noordoostkant, de steenfabriek aan de oostkant, de Lageweidse wetering aan de zuidkant en het kasteel aan de westkant (zie figuur 1). Het eigenlijke moerasgebied omvat 45 ha. De bosrand van de Utrechtse heuvelrug, vanaf het moeras tot aan de N 225, is ook meegeteld.
Het gebied wordt begraasd door Galloway-runderen en Konikspaarden.
Het moeras is vanaf de uitzichttoren uitstekend te overzien. Ook het pad onderlangs door het bos geeft goed uitzicht op het moeras.
Sinds oktober 2004 is een winterroute opengesteld, die door het moeras loopt (3 km). Dit pad is open van 1oktober tot 1 april. In de Amerongse Bovenpolder West is een zomerroute opengesteld van 1 april tot 1 oktober (3,1 km). Zo kan de liefhebber altijd een wandeling maken.
In dit verslag worden de broedvogels van de eerste vijf jaar van het moeras gepresenteerd.

Figuur 1. Kaart van de Amerongse Bovenpolder. Het oostelijk gedeelte is omlijnd.

2. Broedvogelinventarisatie

2.1.Methode

Er is alle jaren geïnventariseerd volgens de BMP- territoriumkarteringsmethode van Sovon [5].
Er werden jaarlijks 9-11 ochtendbezoeken afgelegd in de periode van half maart t/m half juni. Daarnaast werden steeds 2-3 nachtbezoeken gebracht.

2.2.Resultaat

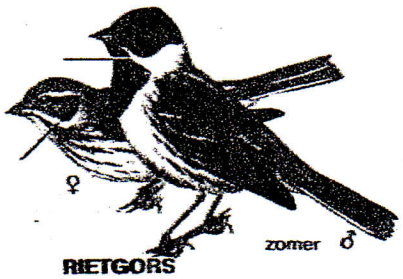
De resultaten van de afgelopen vijf jaar staan voor de soorten van het moeras in tabel 1, voor de soorten van het bos in tabel 2 vermeld.
In het moerasgebied en de aangrenzende bosrand hebben in totaal 83 broedvogelsoorten gebroed. Het totaal aantal territoria is opgelopen van 335 in 2002 tot 426 in 2006. Het aantal territoria in het bos is van 150 gestegen naar 180 wat overeenkomt met een stijging van 20%. Van de moerasvogels is de stijging veel spectaculairder, namelijk van 185 naar 246 territoria. Dit betekent een stijging van 33%.

Moeras
In de grazige stukken is na 2002 geen Kwartelkoning meer tot broeden gekomen. Vóór die tijd, in de periode 1996-2002 broedden ze er met soms wel 3 paar. De verklaring leek verruiging maar de laatste jaren ligt er een prachtige grasmat op ze te wachten en toch komen ze niet. Jammer, want hier worden ze niet uitgemaaid.
De Kluut nam drastisch af: van 20 paar in 2002 naar 13 paar in 2006. Dit komt niet alleen door het dichtgroeien van de oevers maar vooral ook door het onder water verdwijnen van de eilandjes waar ze op broedden. In 2007 is er geen Kluut meer tot broeden gekomen, omdat er geen broedgelegenheid was.
De Watersnip is van 8 naar 4 paar gegaan. Deze halvering is te wijten aan het dichtgroeien van het moeras. Na een paar jaar is de Waterral een vaste broedvogel van het moeras geworden.
De eenden boeken de meeste vooruitgang. Zo zijn de Smient en de Tafeleend verschenen. De Krakeend, Wintertaling en Kuifeend zijn het sterkst vooruit gegaan.
Het totaalaantal territoria in het moeras is ten opzichte van 2002 met 33% toegenomen. Dit bewijst het grote succes van de aanleg van het moeras. Het verruigen en dichtgroeien met wilgen vormt echter een serieus probleem. Ook het wegvallen van de eilandjes in het grote water is een verarming voor de broedvogels.

Soorten van de Rode lijst:
In 2004 is een nieuwe Rode lijst van broedvogels vastgesteld. In dit verslag gaan we van deze nieuwe Rode lijst uit.
Van de in de periode 2002-2006 gevonden soorten van het moeras staan er 12 op de Rode lijst. Dit zijn Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Kwartelkoning, Watersnip, Grutto, Tureluur, Visdief, Veldleeuwerik, Graspieper, Gele Kwikstaart en Kneu. Hiervan hebben 8 soorten alle jaren gebroed, namelijk Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Watersnip, Tureluur, Veldleeuwerik, Graspieper en Kneu.
In het bos broeden 5 soorten van de Rode-lijst. Dit zijn: Boomvalk, Koekoek, Groene Specht, Matkop en Ringmus. Hiervan hebben er 2 alle jaren gebroed, namelijk Koekoek en Groene Specht.

Tabel 1. Broedvogels (moeras) van de Amerongse Bovenpolder Oost tussen 2002 en 2006

Soort	Rode Lijst	Moeras				
		2002	2003	2004	2005	2006
Fuut		1	1	-	2	2
Geoorde Fuut		-	1	1	-	-
Knobbelzwaan		2	1	1	2	3
Grauwe Gans		4	-	1	2	2
Nijlgans		3	2	4	4	4
Bergeend		11	11	7	8	9
Smient		-	-	1	-	-
Krakeend		3	5	2	7	10
Wilde Eend		11	16	14	17	17
Wintertaling	+	2	3	5	3	6
Zomertaling	+	1	2	3	2	1
Slobeend	+	3	4	5	9	6
Kuifeend		1	3	5	8	7
Tafeleend		-	-	-	1	1
Bruine Kiekendief		-	-	-	-	1
Kwartel		-	1	-	-	-
Fazant		4	2	5	5	5
Waterral		-	-	1	2	2
Kwartelkoning	+	2	-	-	-	-
Waterhoen		3	1	1	-	3
Meerkoet		19	18	21	20	13
Scholekster		2	2	1	-	-
Kluut		20	19	26	13	13
Kleine Plevier		1	3	2	1	2
Kievit		13	12	18	17	11
Watersnip	+	8	8	6	4	4
Grutto	+	-	4	3	1	2
Tureluur	+	6	11	10	11	6
Visdief	+	-	1	1	-	-
Veldleeuwerik	+	1	1	1	1	1
Graspieper	+	10	10	17	14	13
Witte Kwikstaart		3	3	4	1	1
Gele Kwikstaart	+	2	-	-	-	-
Blauwborst		1	1	2	5	6
Roodborsttapuit		-	1	2	3	2
Sprinkhaanzanger.		5	5	4	4	8
Rietzanger		3	5	3	4	6
Bosrietzanger		9	14	12	22	18
Kleine Karekiet		4	3	7	5	13
Grasmus		7	6	8	12	10
Kneu	+	5	5	6	2	3
Rietgors		15	26	25	31	35
Totaal soorten moeras		33	35	36	33	35
Totaal terr.moeras		185	211	235	243	246

Tabel 2. Broedvogels (bos) van de Amerongse Bovenpolder Oost tussen 2002 en 2006

Soort	Rode Lijst	Bos				
		2002	2003	2004	2005	2006
Havik		-	-	1	-	-
Buizerd		1	1	1	1	2
Torenvalk		-	-	1	1	1
Boomvalk	+	1	-	-	-	-
Holenduif		1	1	1	2	3
Houtduif		11	9	7	13	6
Koekoek	+	2	1	2	1	2
Bosuil		-	-	-	-	1
Groene Specht	+	1	2	2	1	2
Gr. Bonte Specht		3	3	3	4	3
Winterkoning		12	13	15	14	14
Heggenmus		3	3	3	4	5
Roodborst		5	12	6	9	9
Merel		10	19	14	13	16
Zanglijster		5	2	4	3	3
Grote Lijster		-	-	2	-	-
Braamsluiper		2	-	1	-	2
Tuinfluiter		6	6	6	6	6
Zwartkop		10	15	11	14	16
Tjiftjaf		14	19	20	16	11
Fitis		8	6	7	7	7
Grauwe Vliegenvanger	+	-	-	-	-	1
Bonte Vliegenvanger		2	-	-	-	-
Kuifmees		-	-	-	1	-
Staartmees		2	1	1	2	2
Glanskop		4	2	3	3	1
Matkop	+	1	-	1	-	1
Pimpelmees		8	12	9	12	11
Koolmees		10	11	11	14	12
Boomklever		2	-	2	2	2
Boomkruiper		4	5	4	6	6
Gaai		1	1	1	2	2
Kauw		1	-	1	-	-
Zwarte Kraai		1	2	2	1	2
Ekster		-	-	-	1	-
Ringmus	+	-	-	1	-	-
Vink		11	18	19	20	16
Spreeuw		2	2	6	6	7
Groenling		1	1	-	1	2
Putter		5	2	2	4	5
Appelvink		-	1	1	-	1
Totaal soorten bos		32	27	34	30	33
Totaal terr.bos		150	170	171	184	180
Totaal soorten bos en moeras		65	62	70	63	68
Totaal terr. bos en moeras		335	381	406	427	426

3. Niet- broedvogels

Naast de territoriale broedvogels werden ook geregeld niet broedende vogels waargenomen. In tabel 3 worden de maximale aantallen per maand voor de periode 2002-2006 gegeven.

Tabel 3. Maximale aantallen niet broedende vogels per maand in de periode 2002-2006.

soort	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus
Aalscholver		4		4			
Roerdomp	1				1		
Blauwe reiger	1	4	7	4			
Ooievaar				1			
Lepelaar		2	2	2	7		46
Zwarte Zwaan		1					
Kleine Zilverreiger				1	1		
Grote Zilverreiger	3	3	1		1	1	1
Indische Gans		2					
Canadese Gans			2				17
Kolgans		2000					
Casarca		1					
Krooneend		2					
Brilduiker		1					
Nonnetje		1					
Grote Zaagbek	3	8	1		1		
Blauwe Kiekendief	1	1	1		1		
ZwarteWouw				1			
Havik		1	1	1			2
Sperwer		1	2	1			
Visarend			1				
Slechtvalk	1	1	1	1			
Zilverplevier				1	1		
Bonte Strandloper		3	5	1	1		
Kemphaan		5	10		7	32	15
Bokje			3				
Grutto		333	69				
Rosse Grutto					1		
Wulp		1	1				
Zwarte Ruiter		1	5	2			
Groenpootruiter			15	14	1		
Witgatje			6	2			5
Bosruiter		1	3	2	1	2	1
Oeverloper		1	2	8	1		5
Dwergmeeuw					2		
Kokmeeuw	50	55			5		
Kl.mantelmeeuw				1			
Zwarte Stern				1			
Gierzwaluw			25	100			
Oeverzwaluw			30	40			
Boerenzwaluw		3	50	10			
Paapje			1				
Tapuit			1	1			
Waterpieper		1					
Nachtegaal			1	1			
Noordse Gele Kwik.			1	2			
Beflijster			1				
Kramsvogel			4				
Koperwiek	20		15				
Sijs	8	2					
Goudhaan		2					

4. Discussie

4.1.Ecologische groepen

De broedvogels die in de periode 2002-2006 zijn gevonden, zijn in te delen in ecologische groepen volgens het systeem van Sierdsema [6]. Hieronder staat een aantal voor ons gebied relevante ecologische groepen vermeld met de samenstelling volgens Sierdsema en het percentage aanwezige vogelsoorten in ons gebied. Hoe hoger dit percentage, des te meer komt het gebied overeen met de betrokken referentie-biotoop. Aan de hand van deze groepen kunnen we de ontwikkeling in het nieuwe moeras volgen.
N.B. Soorten uit de verschillende ecologische groepen die slechts heel incidenteel in Nederland broeden, zijn hieronder tussen haakjes aangegeven en ze zijn niet meegerekend bij de bepaling van het percentage aanwezige soorten.

4.1.1.Moeras en open water

Roerdompgroep - nat, voornamelijk overjarig rietland.
Bestaat uit:

Roerdomp, Woudaapje, Grote Zilverreiger, Purperreiger, Lepelaar, Snor, Kleine Karekiet, Grote Karekiet,Baardmannetje.

In deze vijf jaar is alleen de Kleine Karekiet aangetroffen wat overeenkomt met 11% van de soorten van deze groep. De soort is van 4 paren in 2002 uitgegroeid tot 13 paren in 2006. Interessant is wel dat in 2007 ook de Snor in het gebied heeft gebroed. Buiten het broedseizoen waren de andere soorten wel vertegenwoordigd. De Lepelaar was aanwezig in het broed seizoen maar heeft hier niet gebroed, wel in de Blauwe Kamer. Buiten het broedseizoen wordt de Grote Zilverreiger steeds vaker en in grotere aantallen (tot 12 ex.) waargenomen. Verder werden in het najaar van 2004 Baardmannetjes aangetroffen. De Roerdomp is maar eenmaal in het voorjaar gesignaleerd.

Rietzangergroep - zegge-riet, nat tot verlandend, voornamelijk overjarig
Bestaat uit:

Bruine Kiekendief, Waterral, (Kraanvogel), Rietzanger, Rietgors.

De eerste jaren waren alleen de Rietzanger en Rietgors aanwezig; vanaf 2004 is daar de Waterral bijgekomen en in 2006 de Bruine Kiekendief. Het percentage aanwezige soorten is hierdoor van 50 tot 100 % gestegen. Het aantal territoria van zowel de Rietzanger als de Rietgors is spectaculair gestegen, van respectievelijk 3 en 15 in 2002 naar 6 en 35 in 2006.

Porseleinhoengroep - natte lage vegetaties van voornamelijk zeggen en gemaaid riet met ondiep water.
Bestaat uit:

Porseleinhoen, Klein Waterhoen, Kleinst Waterhoen, Kwartelkoning, Waterhoen, Watersnip, (Waterrietzanger).

Hiervan zijn in het gebied gevonden Kwartelkoning, Waterhoen en Watersnip, 50% van het aantal soorten.
Met deze specifieke moerassoorten gaat het niet goed. Alleen het Waterhoen is stabiel in aantal. De Watersnip is van 8 territoria in 2002 naar 4 territoria in 2006 afgenomen, wat een halvering betekent. De Kwartelkoning die in 2002 hier nog broedde, is als broedvogel verdwenen.
De steeds verder gaande verruiging van het gebied speelt waarschijnlijk een rol in de gesignaleerde achteruitgang.

Blauwborstgroep - verlande rietvegetaties met struikopslag.
Blauwborst, Sprinkhaanzanger, (Krekelzanger).
Alle soorten van deze groep hebben in het gebied gebroed. Het gaat voorspoedig met deze groep. Vooral de struikopslag neemt hard toe, met als gevolg dat de Blauwborst van 1 paar in 2002 naar 6 broedparen in 2006 is gegaan. Ook de Sprinkhaanzanger nam in deze periode toe: van 5 naar 8 paar.

Kleine-pleviergroep - zandplaten en zandstranden bij zoet water.
Bestaat uit:
Kluut, Kleine Plevier, (Oeverloper), Visdief, Dwergstern, (Witwangstern), Oeverzwaluw.
Deze groep ligt erg onder vuur, daar de eilandjes in de grote plas onder water zijn verdwenen. Ook is de kwelwaterstand zo hoog dat er geen slikjes langs de randen van de overgebleven (schier) eilanden te vinden zijn. In totaal heeft 60% van de soorten in het gebied gebroed.
De Visdief heeft in 2003 en 2004 een territorium bezet, daarna niet meer. De Kleine Plevier handhaaft zich wonderlijk genoeg met 1-2 broedparen. De Kluut nam aanvankelijk toe van 20 territoria in 2002 tot 26 in 2004. In 2005 en 2006 waren nog wel territoria aanwezig (in beide jaren 13) maar de Kluten zijn waarschijnlijk niet meer tot broeden gekomen door gebrek aan broedgelegenheid.
Het totaal aantal territoria van deze groep verliep van 21 in 2002 via 23 en 29 in 2003 en 2004 naar 14 in 2005 en 2006. Dit illustreert overduidelijk de achteruitgang van deze vogels van pioniersituaties.
De Oeverzwaluw broedt langs de rivier en in de grondheuvels van de steenfabriek, maar niet in het gebied zelf. Zij foerageren wel boven het moeras.

4.1.2. Grasland
Zomertalinggroep - drassig structuurrijk grasland, plaatselijk open water.
Bestaat uit:
Purperreiger, Ooievaar, Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Kemphaan, Watersnip, Dwergmeeuw, Visdief, Zwarte Stern, Velduil, Gele Kwikstaart.
Hiervan zijn in het gebied gevonden Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Watersnip, Visdief en Gele Kwikstaart, wat overeenkomt met 50%.
De eenden, met name Wintertaling, Zomertaling en Slobeend handhaven zich in het gebied. De Gele kwikstaart heeft alleen in 2002 gebroed. De Visdief broedt de laatste jaren ook niet meer, terwijl de Watersnip is gehalveerd. Het is duidelijk dat deze groep zich niet verder heeft ontwikkeld in het moeras; de verdergaande verruiging heeft voor een aantal soorten ongunstig gewerkt..

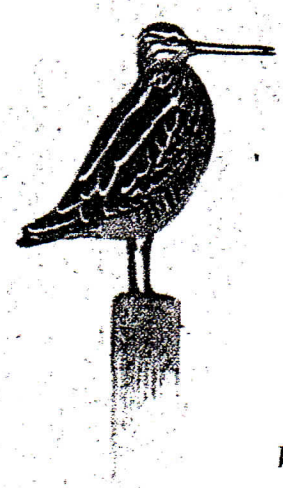
4.1.3. Bosranden en struwelen
Grasmusgroep - struwelen, heggen en hakhoutwallen, bosranden met struiken.
Bestaat uit:
Heggenmus, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Bosrietzanger, Spotvogel, (Orpheusspotvogel), Braamsluiper, Grasmus, Tuinfluiter, Fitis, Grauwe Klauwier, Kneu.
Van deze groep komen 8 soorten (75%) voor in het gebied. Het totaal aantal territoria nam in de periode 2002-2006 toe van 40 in 2002 via 41, 45 en 56 tot 53 in 2006. Deze toename is vooral te danken aan de soorten die in de struiken en struwelen van het moeras broeden, zoals de Bosrietzanger, Roodborsttapuit en Grasmus. De bevolking van de bosrand van de Utrechtse heuvelrug is vrij stabiel. Kennelijk zijn de ruigere

vegetatie en de explosieve wilgenopslag gunstig voor deze groep. Al met al is de gemeenschap van de randen dus goed ontwikkeld. De Nachtegaal is twee keer in het voorjaar van 2006 langdurig aanwezig geweest, maar is niet tot broeden gekomen.

4.2. Algemene conclusies en beheer

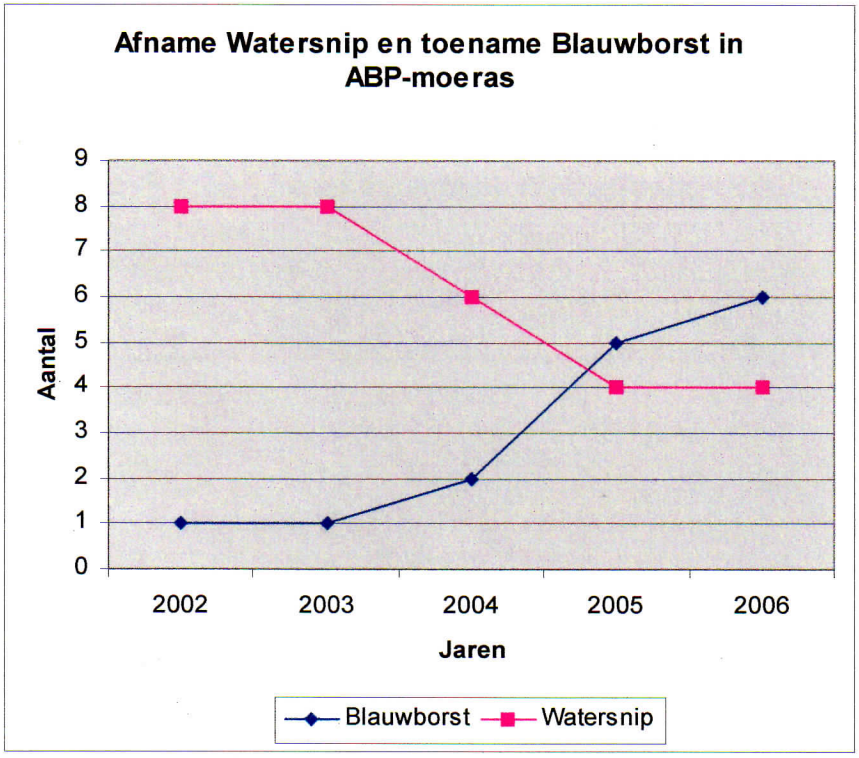
Samenvattend kunnen we stellen dat de aanleg van het moeras in eerste instantie een succes was voor de vogelbevolking , zowel die van het eigenlijke moeras als die van de bosrand er omheen. Veel vogels hebben het moeras snel gevonden en gingen er broeden.
Uit de broedvogelgegevens komt naar voren dat het moeras zich voor een aantal moerassoorten niet gunstig ontwikkelt. Het aantal soorten bedroeg het eerste jaar 33 en het vijfde jaar 35 en is dus niet toegenomen. Met name de Kwartel, Watersnip, Kluut en Visdief doen het slecht, terwijl de Kwartelkoning en Gele Kwikstaart er niet meer voor komen. Verwachte soorten als Roerdomp, Grote Karekiet, Porseleinhoen, Klein waterhoen en Kleinst waterhoen hebben zich niet gevestigd.
De watervogels doen het beter. De Wintertaling en Krakeend zijn toegenomen en volgen daarin de landelijke trend. De soorten van de Blauwborstgroep, de Rietzangergroep en de Grasmusgroep, die van ruigte en wilgopslag houden, zijn het meest gegroeid.
De figuren 2 en 3 illustreren deze ontwikkelingen. Figuur 1 toont de afname van het aantal Watersnippen en de toename van de Blauwborst. Figuur 2 toont de spectaculaire toename van de Rietgors en de Bosrietzanger.

In het moerasgebied en de aangrenzende bosrand samen zijn in de afgelopen vijf jaar in totaal 83 soorten broedvogels aanwezig geweest, waarvan 18 Rode lijst soorten. Het aantal territoria van de moerassoorten ging van 185 naar 246, wat een toename van 33 %betekent. In het bos bleef het aantal territoria veel constanter, zoals te verwachten is. Het steeg in de periode 2002-2006 van 150 tot 180 territoria, wat een toename van 20% betekent.
Voor een betere ontwikkeling van de moerasvogels is aan te bevelen om de lobben waaruit het moeras bestaat weer kaal te maken en in te zaaien met riet. Dit kan gefaseerd gebeuren. Ook zou het gunstig zijn de 2 (zand)eilandjes voor de hut op te hogen, zodat ze weer als broedeiland beschikbaar zijn voor o.a. de Kluut. Dit is ook aantrekkelijker voor de kijkers vanuit het observatieplatform.
Het is een goede zaak dat het moeras niet het hele jaar, maar alleen tijdens de winter, van 1oktober tot 1 april, wordt opengesteld. Het uitsluiten van verstoring in het broedseizoen komt veel soorten, o.a. de Watersnip, ten goede. Mogelijk is in de toekomst de einddatum van de openstellingsperiode nog te vervroegen tot 1 maart, zodat de broedvogels zich in het voorjaar rustig kunnen vestigen.

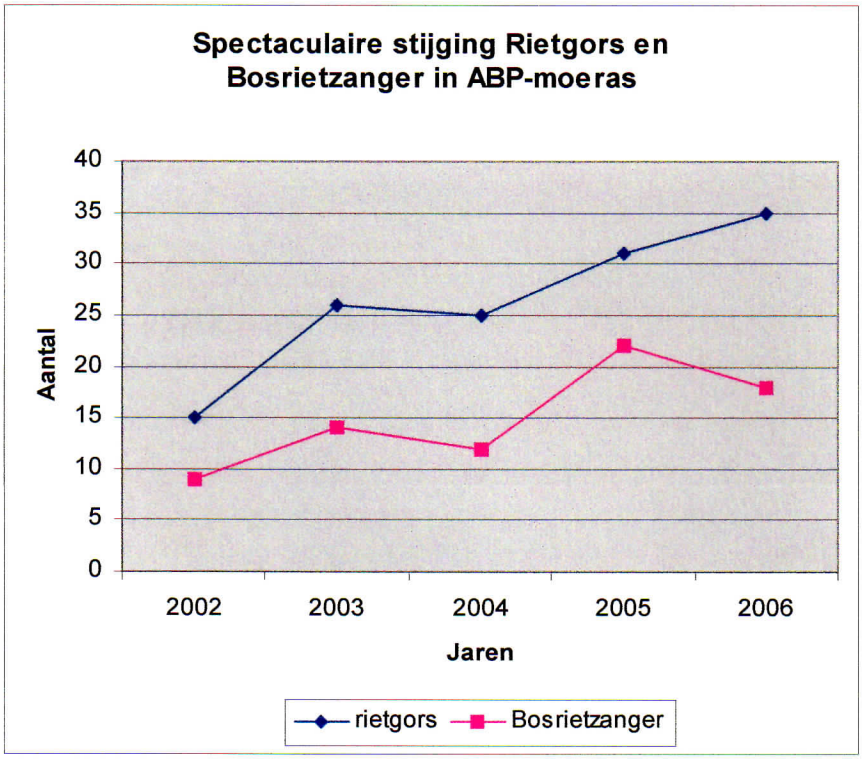

Watersnip

Figuur 2

Figuur 3

Literatuur

[1] Aart Lagerwerf, Geoske Sanders en Piet van Klaveren, Broedvogels van het Moeras Amerongse Bovenpolder Oost in 2002. KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o., 2003.

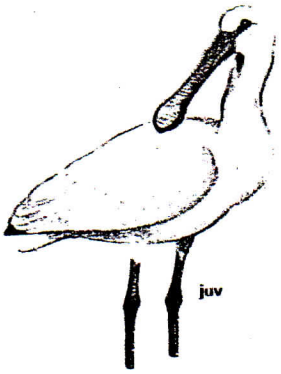
[2] Aart Lagerwerf, Geoske Sanders en Piet van Klaveren, Broedvogels Moeras Amerongse Bovenpolder Oost in 2002.Pennevluchten 21 (3), blz. 68-75 (2003).

[3] Aart Lagerwerf, Geoske Sanders en Piet van Klaveren, Broedvogels van het Moeras Amerongse Bovenpolder Oost in 2003. KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o., 2004

[4]Aart Lagerwerf, Geoske Sanders en Piet van Klaveren, Broedvogels van het Moeras Amerongse Bovenpolder Oost in 2004. KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o., 2005

[5]. Handleiding Broedvogel Monitoring Project BMP. SOVON, 2004.

[6]. Henk Sierdsema, Broedvogels en Beheer. SOVON onderzoeksrapport 1995/04, Staatsbosbeheerrapport 1995-1. Staatsbosbeheer & SOVON, 1995.

Lepelaar